

NEVEN I HRVATSKA KNJIŽEVNOST

Vinko Brešić

1.

Glavnu ulogu u stvaranju i promicanju postilirske, tzv. *novije hrvatske književnosti* imala je u prvo vrijeme periodika - novine, časopisi i godišnjaci. Pisci ilirizma okupljali su se najprije oko »Danice« (1835-1849), potom oko »Kola« (1842-1853) i almanaha »Iskre« (1844; 1846.), odnosno »Zore Dalmatinske« (1844-1849). Ma koliko pojava almanaha »Dubrovnik« (1849-1851; 1867) i za književnost bila korisna, u pauzi između VI. i VII. knjige »Kola« (od 1847. do 1850.) a nakon »Danice« hrvatska je književnost od kraja 1849. do 1850. ostala praktično bez svojega periodičkog glasila.

Po uzoru na češki »Lumir« Matica ilirska pokrenula je »zabavni i poučni list« »Neven« u Zagrebu 1. siječnja 1852. Izlazio je u obliku revije jedanput tjedno, a uredništvo je povjereno uglednome pjesniku i nesuđenom osnivaču »Domobrana« Mirku Bogoviću.¹ U programskom članku *Naša književnost u najnovije doba* Bogović je književnost definirao kao »mjerilo moralne valjanosti narodah« te, u skladu s tim, i kao sredstvo »prosvěte i blagostanja«, a čemu trenutno smetaju opći nemar za knjigu i nesloga naših književnika.

Iduće 1853. godine uredništvo časopisa preuzeo je i uređivao pola godine književnik Ivan Perkovac, a drugu polovinu Vojko Sabljčić; neke brojeve koje je Sabljčić potpisao zapravo je uredio Ante Starčević.

Treće godište preuzeo je Josip Praus, a pod njegovom redakturom »Neven« će izlaziti i 1855. bez bitnijih promjena, dok 1856. postaje međutim mjesečnik, mijenja format u veći, a 1857. prelazi u tromjesečnik. Godine 1858. »Neven« od Matice ilirske preuzima riječka Narodna čitaonica te kao »zabavan, poučan i znanstven list«, i to ponovno tjednik, sada uređuju Josip Vranjicani Dobrinović i Vinko Pacel.² Zadnji broj »Nevena« datiran je 25. prosinca 1858.

2.

Uredniku Mirku Bogoviću glavni je cilj bio okupiti što više suradnika, da mu »Neven« bude na što većoj razini te da potiče na otpor protiv apsolutizma. Ujedno je i sam ispunjavao mnoge »Nevenove« stranice vlastitim raznovrsnim priložima. U »Nevenu« se formirao kao jedan od vodećih pisaca pedesetih godina, od »Nevena« je uspio stvoriti pravu književnu tribinu putem koje je mlada preporodna književnost uspješno prebrodila jednu od svojih prvih ozbiljnijih kriza. Njegov je »Neven« »uopće najbolje godište toga časopisa« (Barac, 35) kojemu će kvalitetom — barem kad se radi o prozi, najbliže biti »Nevenovo« četvrto godište 1855.

Nakon Bogovićeve uhićenja, kako svjedoči Tkalčević, nitko se nije želio prihvatiti »Nevenova« uređivanja, a kada napokon Perkovac pristane, na tome mjestu biva prekratko da bi uspio razviti neku vlastitu koncepciju. Što se Sabljica tiče, isti izvor tvrdi da je on i tako »samo figurant«.³ Na Sabljicevo upozorenje da će »Neven« propasti »jer nema rukopisa«, reagirao je Ante Starčević koji ga je preuzeo, te kroz tri mjeseca, kako sam kaže, »napunjavao priložima« - posebice podlistak *Tobolac*.⁴

Tek Josip Praus, inače novinar koji je urednikom »Nevena« postao putem Matičina natječaja i iza kojega je bogato iskustvo, istina anonimnoga, ali za hrvatsku javnost korisnoga uređivanja njemačke »Lune«⁵, odlučio se na reformu toga časopisa, odnosno razdijeliti ga na poučni i zabavni dio; prvi bi izlazio tromjesečno pod imenom »Kola« kao njegov nastavak, a drugi svršetkom godine u »zabavniku« pod naslovom »Neven«. Međutim, do takve »Nevenove« reforme nije došlo, već on postaje tek tromjesečnik u nešto povećanu formatu, gotovo iste koncepcije i s istim ciljem, naime, da okupi što više suradnika, te sačuva ionako sve malobrojnije čitateljstvo.⁶

Riječki urednik Vinko Pacel vratio je »Neven« na stari format, a što se sadržaja tiče pojačao je filološke priloge, dok su umjetnički ostali ispod razine najboljih »Nevenovih« godina.⁷

3.

Na ukupno 4408 stranica 262 »Nevenova« broja i šest priloga objavljeno je oko dvije tisuće većinom potpisanih, odnosno priloga pod pseudonimima i šiframa. Glavni prilozi objavljeni su u prvom, osnovnom i najopsežnijem dijelu časopisa, ostali u više ili manje stalnim i različito imenovanim rubrikama (Tobolac, Feuilleton, Viestnik...). Iako se ne radi o izrazito književnome periodiku, većina osnovnih priloga s područja su književnosti.

Relativno je najzastupljenija l i r i k a . Prve godine među pjesnicima već su poznata imena ilirizma, poput Ljudevita Vukotinovića, Petra Preradovića i Ivana Trnskoga, potom Matije Bana, Ivana Filipovića, Mijata Stojanovića, Janka Tombora, Vladimira Nikolića, Mate Baštijana i drugih. Uz njih i Dragojlu Jarnević 1854. pridružilo se još poneko ime među kojima se ubrzo izdvojio Luka Botić. Pjesnički prilozi 1855. u svakome su pogledu u padu, a zapaženo mjesto ima Kukuljevićev izbor iz staroga hrvatskog pjesništva. Uz brojne narodne pjesme i zagonetke ponovo 1856. pjesmama surađuju Bogović i Trnski te poneki srpski autori (npr. J. Jovanović). Sljedeće godine nastavljen je Kukuljevićeva *Anthologija iliti cviet starog pjesnitva hrvatskog* iz »Nevena« od 1855. U riječkome »Nevenu« uz neka spomenuta, stihovima surađuju odreda manje znana imena (npr. Nikola Borojević, Franjo Turić, Medo Pucić, Stjepan Lopašić, Gjuro Rajković, Jovan Sundečić i dr.).

U formalnom pogledu značajan je broj soneta, po ugođaju dominiraju domoljubne te ljubavne teme sasvim u preporodnome duhu. Jedna takva, Filipovićevo pjesma *Domorodna utěha*, bila je i zabranjena, dok su njezin autor i urednik Bogović osuđeni na zatvorsku kaznu.⁸ Za razliku od proze, koja pokazuje značajke protorealizma, pjesništvo i nadalje čuva sve ključne značajke poetike romantizma.

Stvarni procvat u »Nevenu« doživljava p r o z a . Isprva novelama surađuju Mirko Bogović, Ivan Filipović, Mijat Stojanović, Matija Ban, Dragojla Jarnević, a

pojavi su se i mladi i daroviti Janko Tombor i danas za književnu povijest sasvim zaboravljeni Vilim Švarc.

Nedostatak izvornih priloga 1853. Stojanović namiruje adaptiranjem Gundulića, odnosno narodne pjesme u prozu. No, zato je plodna 1854. u kojoj biva objavljen i početak nesuđenoga prvog romana, Nemčićev *Udes ljudski*, a prvi književni događaj bila je pojava Botičeve stihovane proze *Pobratimstvo*, ubrzo i *Dilber Hasana*, što je navelo »Nevenova« urednika da Botića odmah svrsta među »ponajbolje naše pjesnike«. Iako slabija po izvornim novelističkim priložima, zbog Veberove *Zagrebkinje* i *Avelina Bakranina ljuveznih zgoda*, kao »predstavnik onoga stila koji možemo zvati zaista nerazvijenim realizmom (ili protorealizmom)« (Flaker, 82), ali i zbog Jurkovićeve *Pavla Čturića* kao »prve humorističke pripovijetke naše književnosti« (Andrić, 35) »Nevenova« 1855. godina poprima posebnu važnost. Slabija je produkcija 1856, najslabija 1857, dok je riječko izdanje nešto solidnije zbog angažmana starih suradnika (I. Okrugić, F. Filipović, D. Jarnević, M. Bogović). Narodna je proza svih godina uglavnom uredno zastupljena.

Glavnina »Nevenovih« novela i pripovijetki povijesnoga je karaktera, i bit će »preteče povijesnoga romana u hrvatskoj književnosti« (Sertić, 180). U tome smislu »Neven« je odigrao ključnu ulogu u »afirmaciji umjetničke proze« (Nemec, 55).

Što se d r a m e tiče, i tu su Nemčić i Bogović u prvome planu. Nemčić svojom osebujnom »veselom igrom« *Kvas bez kruha ili tko će biti veliki sudac* (1854) kao prvom komedijom u novijoj hrvatskoj književnosti, a Bogović, prvo kao onaj tko je zaslužan za objavljivanje Nemčićeve komedije, a potom i sâm kao autor svojedobno nenagrađene romantičke drame *Frankopan* (1856); njome kao i ostalim dvjema svojim povijesnim dramama Bogović je »rječitije od svojih prethodnika izrekao neslaganje s onovremenim političkim stanjem« (Batušić, 111).

Otpočetak oskudijevaju i u suradnicima i priložima, »Neven« je donosio p r i j e v o d e - u prvome redu slavenskih pisaca (Puškin, Krilov, Kraszewski, Gogolj, Ljermontov, Czajkowski, Prešern i dr.). Pokraj više anonimnih prijevodnih priloga te narodnih pripovijedaka, među prijevodima našli su se Homerova *Odiseja* i Vergilijeva *Eneida*, Anakreontove »začinke« i Plutarhove »iskrice«, Fedrove, Krilovljeve i Lessingove basne, *Slovo u puku Igorovu*, Kraljodvorski rukopis itd. Gogoljev *Taras Buljba* 1855. a potom i *Starosvjetski pomještiki ili život starih ruskih vlastela* 1856. bili su prvi prijevodi Gogolja na hrvatski (preveo Nikola Begović), koji su se folklornom tematikom te »pučkim i zabavnim šarenilom [...]

bezotporno uklopili u tokove tadašnjega našeg književnog stvaralaštva« (J. Badalić, 223-224). Bulwer i Zschokke kao izbor iz njemačke, a Chateaubriand, Berangér i George Sand iz francuske književnosti na svoj način upućuju ne samo na razumljivi otpor prema njemačkoj književnosti već i na sve očitiji frankofilski stav hrvatskih pisaca koji će naročito zagovarati Šenoa i njegov »Vienac«. Posebno je popraćena pojava popularnoga romana Henriete Beescer Stowe *Čiča Tomina koliba* (1852), čije je dijelove 1853. prenio i »Neven« u prijevodu I. Filipovića. Među prevoditeljima nalazili su se najčešće Ivan Trnski, Janko Jurković, Vladislav Vežić i novosadski suradnik Gjuro Rajković, brojne krakowiake preveo je M. Bogović, Anakreonta A. Starčević, Saphira V. Pacel, Homera M. O. Pucić, Petőfija J. Jovanović itd.

Naročitu pažnju »Neven« je - kao uostalom i njegovi prethodnici - posvećivao p u t o p i s n o m e štivu. Tako je 1852. u nekoliko nastavaka objavio drugi dio Nemčićevih *Putositnica* žaleći što je smrt prekinula ovo zapravo nedovršeno djelo, a 1858. Veber je započeo svoje *Listove o Italiji (Dopisi o Italiji)*. Putopise su ovdje objavljivali uglavnom I. Kukuljević Sakcinski, Stjepan Ilić Oriovčanin, Mijat Stojanović te Ljudevit Vukotinović, A. Starčević, Janko Jurković i još poneki, a na »Nevenovim« stranicama pojavio se i prvi domaći putopis o stranim krajevima *Putovanje iz Evrope okol Amerike...* Tome Skalice Brodjanina (1855-1856). Svoje stranice »Neven« je popunjavao i priložima stranih, uglavnom, manje poznatih putopisaca (Hammer, Tomek, Valent, Chendkovski, Pezzel...), naročito u doba Prausova urednikovanja.

Sustavan rad na b i o g r a f i j i u Hrvatskoj u 19. st. u skladu je s općim pozitivističkim trendom, ali i domaćim domoljubnim težnjama nacionalnoga preporoda. Tome se pridružio i »Neven« koji je za to imao i posebnu rubriku (*Kratki životopisi*). U prvome broju Kukuljević piše biografiju *Katarine, kraljice bosanske*, a I. A. Brlić Jana Kollára, potom i Mickiewicza, dok isti autor 1856. objavljuje *životopis slavnih muževah porodice Bakač-Erdödianske*, a Rački 1857. *Životopis Tome Arcidjakona Spljetskoga* itd. Svoje su biografije u »Nevenu« dobili V. Vodnik, F. Miklošić, Njegoš, Kopitar, Puškin, Kačić itd. - uglavnom, kako se to otpočetak najavljivalo — »znameniti slavjanski ljudi«. Po broju biografskih, ponajviše kompilacijskih priloga isticao se »Nevenov« inače svestrani požeški suradnik Milan Bubanović Dimitrev.

Što se k r i t i k e tiče, središnje mjesto zauzima Veberov sud Banove *Mejrim* 1852. koji je naša historiografija već ocijenila kao »prvu opširnu književnu analizu u Hrvatskoj« (Barac, 115) a u povodu koje se bila razvila polemika između autora i njegovih kritičara. Kritičke prikaze u »Nevenu« objavljivali su i Kukuljević Stojanović i Pacel te danas sasvim nepoznati autori u Pacelovoj redakciji 1858. kada je postojala i posebna kritička rubrika (*Knjigopis*). Među malobrojnim kritičarima isticao se u književnoj povijesti danas sasvim nepoznati M. Dubravčić⁹ koji je Kazalijevu *Zlatku* ocijenio kao »djelo velike pjesničke vrijednosti«. I on kao i prikazivač drugoga izdanja Mažuranićeva *Smail-age*, unatoč popularnosti, pokazuju rezerve prema narodnim pjesmama i njihovim književnim vrijednostima, a Freudreichovi *Graničari* i *Crna kraljica* zbog previše fantastičnosti, ludog slučaja i čarolija nisu put kojim bi naše drama smjela ići, itd.

U prvoj »Nevenovoj« godini izišlo je i nekoliko značajnih člana - u prvome redu samoga urednika Mirka Bogovića (*Naša književnost u najnovije doba; Nešto o ilirskoj umjetnosti; Naše narodno kazalište...*), potom *Kratko krasoslovje* Ivana Macuna kao »prva estetička rasprava na hrvatskome« (Posavac, 540) i »prvi hrvatski teorijski spis o romanu« (K. Nemeč, 61) te *Poslanica pobratimu* u kojoj je »najbolje formulirana filozofska podloga Starčevićeve ideologije« (Gross, 31). Od ostalih priloga izdvaja se Tkalčevićev članak o Gunduliću i njegova popularno pisana filološka rasprava *Ustroj našeg jezika* koja je »samo naoko lingvistička, a u osnovi joj je svrha bila da pokaže, kako hrvatski jezik svojim izražajnim sposobnostima nadvisuje sve europske jezike, pa i njemački« (Barac, 37). Nadalje, Kukuljevićev prilog o *Pjesništvu hrvatskog srednjega vieka, Kratak pregled stare literature hrvatske* Antuna Mažuranića te Jurkovićev esej o kazalištu i o jeziku u kojima se obara na diletantizam u hrvatskoj književnosti te - deset godina prije Šenoa - upozorava na stvarnost kao najbolji izvor književnog stvaranja. Osim članaka o povijesti, životu i običajima Hrvata i drugih naroda kao i onih iz prirodnih znanosti (npr. kemije), »Neven« je pratio i pisanje ostale domaće i strane srodne periodike kao i odjeke pojedinih vlastitih priloga (rubrike *Vjestnik*, odnosno *Književni vjestnik* ili *Odgovori uredništva*).

U doba »Nevenova« izlaženja započele su polemike između nekih srpskih i hrvatskih pisaca i političara. Dio tih polemika prenio se i u »Neven«, npr. Šulekov pomirujući članak *Srbi i Hrvati* 1856. Iako su neki autori, hoteći izbjeći neugodnosti, radije upotrebljavali zamjenicu »naš« označuju i time Hrvate i Srbe,

već »Neven« pokazuje da postupno zaživljava hrvatsko ime. No, koliko je politička stvarnost bila komplicirana, pokazuje sudbina prvoga »Nevenova« urednika, koji je na kraju postao unionist (mađžaron), da ga i Preradović u jednome svome sonetu naziva izdajicom!

Što se s u r a d n i k a tiče - usprkos općem strahu od svakoga javnog angažmana, »Neven« je uspio okupiti sva značajnija hrvatska pera - kako starije (Trnski, Preradović, Kukuljević), tako i mlađe pisce (D. Jarnevićeva, I. Filipović, Stojanović, Starčević, Tkalčević, Tombor, Nikolić). U Prausovu »Nevenu« surađivali su ugledni pisci iz doba neoapsolutizma: Tombor, Jarnevićeva, Bogović, Stojanović, Tkalčević, F. Filipović, Botić, Bubanović, Okrugić... Pacel je također uspio okupiti neke ugledne pisce te angažirati i nove kao i znatan broj Srba (Atanacković, Ban, Rajković, Zmaj Jovanović i dr.).

4.

Bez obzira na stvarne razloge »Nevenove« propasti, riječki su pisci odmah pokrenuli novi časopis — »Jadransku vilu«, a u Zagrebu stari ilirac Vukotinović almanah »Leptir« (1859-1861). Nakon samo prvoga broja (1859), »Vila« se ugasila, pa »Leptir« ispunja prazninu do pojave novoga književnog glasila — »Naše gore lista«. U njemu su surađivali i stariji pisci poznati iz »Nevena«, no književni je život sada prešao na novu generaciju koja se protivi svakome obliku nastavka ilirizma; riječ je o generaciji u kojoj će ključno mjesto pripasti Augustu Šenoi i njegovu »Viencu«.

Dotad, usprkos apsolutizmu, »Neven« je uspio ne samo održati književni život pedesetih godina već ga potaknuti tako da je umnogome dopunio dotadašnju žanrovsku sliku pomlađene nacionalne književnosti. Tiče se to u prvome redu proze i drame, dok je lirika u odnosu na prvo razdoblje preporodne književnosti u očitoj stagnaciji. Žanrovsko usustavljanje hrvatske književnosti sredinom prošloga stoljeća, kako to pokazuje »Neven«, u sjeni je, međutim, još uvijek glavnoga kulturološkoga, a s obzirom na društvene okolnosti, i političkog problema. To je jezik i njegova standardizacija čija su načelna rješenja već postavili ilirci, no konačno će još pričekati, a put do njega vodi kroz filološke borbe, među ostalim, i preko »Nevenovih« stranica. Napokon, svojim profilom »Neven« nije samo odražavao sliku stvarnoga stanja u nacionalnoj kulturi već i projicirao njezine potrebe; koje i kakve su to potrebe, pokazat će periodika šezdesetih godina.

L i t e r a t u r a :

- Andrić, Nikola: *Pod apsolutizmom*, Zagreb 1906.
- Badalić, Josip: *Rusko-hrvatske književne studije*, Zagreb 1972.
- Barac, Antun: *Iz historije »Nevena«*. Jedna afera Ivana Trnskoga. »Obzor«, str. 1-2, Zagreb, 1. svibnja 1923.
- Barac, Antun.: *Neven u 1858*, »Naša sloga«, br. 5, str. 732, Zagreb 1930.
- Barac, Antun: *Hrvatska književnost pedesetih i šezdesetih godina*, Zagreb 1954.
- Babić, Dragomir: Književni časopis »Neven« (riječko godište 1858). »Dometi«, br. 4, str. 245-252, Rijeka 1989.
- Batušić, Nikola: *Hrvatska drama od Demetra do Šenoe*, Zagreb 1976.
- Brešić, Vinko: *Hrvatski putopisi*, Zagreb 1996, 1997.
- Drechsler, Branko: *Dr. Ante Starčević*, Zagreb 1912.
- Flaker, Aleksandar: *Književne poredbe*, Zagreb 1968.
- Frangeš, Ivo: »Realizam«, u: *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 4, Zagreb 1975.
- Gross, Mirjana: *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb 1973.
- Ježić, Slavko: *Hrvatski putopis*, Zagreb 1955.
- Martinčić, Ivan: *Knjiga o »Kolu«*, Zagreb 1993.
- Nemec, Krešimir: *Povijest hrvatskog romana 19. stoljeća*, Zagreb 1995.
- Posavac, Zlatko: Estetički temelji poetike Ivana Macuna. »Republika«, br. 10, str. 540-543, Zagreb 1970.
- Rački, Franjo: *Naša književnost*, 1867; PSHK, knj. 33, str. 40-57, Zagreb 1969.
- Sekulić, Ljerka: *Njemačka »Luna« u kulturnom životu Hrvatske*, Zagreb 1968.
- Sertić, Mirjana: »Stilske osobine hrvatskog historijskog romana«, u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, zbornik (ur. A. Flaker i K. Pranjić), str. 175-255, Zagreb 1970.
- Smičiklas, Tadija - Marković, Franjo: *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892*. Spomen-knjiga, Zagreb 1892.
- Živančević, Milorad: *Ilirizam*, u: *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 4, Zagreb 1975.

BILJEŠKE

¹ »Dne 10. augusta 1851. razloži podpredsjednik Ivan Kukuljević potrebu beletrističkoga lista. Takav list budit će mladež, da počne i sama književno raditi. Valja da stvaramo mladji naraštaj. Potreba je takova lista i našim ženama, koje ne imajući na svojem jeziku lijepe knjige hvataju za tuđinskom na veliku štetu naše narodne stvari [...] Podpredsjednik ima se pobrinuti za urednika. Kukuljević najprije zadje u pogodbu s drom. Dimitrijom Demetrom, koji i proglas napisa, a odbor ga odobri. Ali se opet s njime razbije i prihvati povoljnije pogodbe Mirka Bogovića. On će se 'Nevenu' potpisati za urednika, dok list bude izlazio, uz godišnjih 400 for.; od istoga dobitka dobije 25% za svoju nagradu a 25% za nagradu pisaca. List će imati isto beletristički pravac: najprije pjesme i pripovijesti, onda književnosti i umjetnost i nauku, zatim domaće i slavjanske vijesti, druge različite vijesti, napokon smjesice.« (*Matica hrvatska...*: 26)

U početku je »Neven« imao dovoljno pretplatnika (700) da se mogao sam uzdržavati, pa je već od 3. broja u impresumu stajalo da izlazi ne više »troškom« već »posredovanjem Matice ilirske«.

² »Neven« je tako postao i prvi znanstveni časopis, barem deklarativno. Da je Matica imala u vidu stvaranje i znanstvenoga a ne samo beletrističkoga časopisa, vidi se po izjavi potpredsjednika Matice ilirske I. Kukuljevića na glavnoj skupštini 24. travnja 1852. kada je najavio da će urednik »Kola« biti Makso Prica, a »Kolo« da će biti »od sada strogo znanstveni časopis«, dok je nesuđeni urednik kanio takvo »Kolo« pretvoriti u »organ znanstveni učevni čitavoga južnog Slavenstva«. (Usp. *Matica hrvatska...*: 27!) A kada je Matica ilirska krajem 1852. prepustila »Kolo« M. Bogoviću, na kojim se upravo vodio sudski postupak zbog objavljivanja Filipovićeve pjesme, Bogović je u taj časopis uveo popularne znanstvene članke iz prirodoslovlja.

³ U pismo M. Mesiću 1853. A. V. Tkalčević, koji je s Vjekoslavom Golubom trebao nakon Perkovca preuzeti »Neven«, ovako piše: »Jest, ali imena neće nitko da daje, jer se boji apsa, te ti najposlije s težkom mukom našdosmo Vojka Sabljica, Gajeva urednika. U naše društvo stupi Šulek, Torbar, Žana (Jurković) a i Tebe izabراسmo hoćeš nećeš. Sabljic je samo figurant.« (*Matica hrvatska*: 30)

⁴ O tome Starčević govori u svojem *Izjavljenju* u »Nevenovu« *Književnom prilogu* od 13. srpnja 1854.

⁵ Usp. Sekulić: 14-15!

⁶ Usp. *Matica hrvatska...*: 31!

⁷ »U historijama naše književnosti prikazuje se riječko razdoblje 'Nevena' kao njegovo najgore razdoblje. Nijedan urednik nije doživio toliko napada na sebe koliko Vinko Pacel [...] Ogorčenje protiv Pacela, u prvom redu radi filoloških pitanja, bilo je toliko, da je 'Neven' izgubio većinu svojih zagrebačkih suradnika [...] Dvije se stvari naročito nisu sviđale onima koji su navaljivali na 'Neven': jezik koji je propagirao Pacel, i način kako su se u listu kritizovala književna djela.« (Barac, *Neven u 1858...*: 5)

Međutim, F. Rački neposredno po »Nevenovu« prestanku ovako je govorio o njemu: »Ja sam svaki broj 'Nevena' marljivo čitao te mogu ispovjediti da u njem našoh narodan

jezik čistiji no igdje — da se prof. Pacel mnogo trudijaše oko njegova sadržaja i jezika — da mu bijaše u ovom tečaju mnogo lijepih članak s kojih bi se mogao sravniti s mnogimi beletrističkim listovi inostranih jezikov itd.« (Rački: 48)

⁸ Dotični, 38. broj »Nevena« od 16. rujna 1852. policija je zaplijenila, a Državno odvjetništvo, u kojemu je državni tužilac bio Ivan Mažuranić, podiglo je tužbu protiv Filipovića i Bogovića. Na Zemaljskom sudu oni su bili oslobođeni, ali ih je vrhovni sud u Beču osudio na šest mjeseci zatvora. Do presude Bogović je priredio IX. knjigu »Kola«, a u zatvoru u kojemu je bio od 2. VIII. 1853. do 2. II. 1854. napisao je dramu *Stjepan, posljednji kralj bosanski* i novele *Vidov-dan na Lobor-gradu* i *Slava i ljubav*. Bogović je inače smatrao kako mu je kazna bila izrečena zapravo zbog objave programa za »Domobran«. (Usp. Martinčić: 262!)

Problema je međutim imao i Trnski, i to zbog svoje pjesme *To bi lěpo, krasno bilo* objavljene u 12. broju »Nevena« 1853. Vojne su mu vlasti prigovorile zbog jugoslavenske propagande, te da se ogriješio o vojne propise prema kojima je morao kao časnik (administrativni natporučnik I. banske krajiške pukovnije) tražiti dozvolu za objavljivanje; kažnjen je »ozbiljnim ukorom«. (Vidi: Barac, *Iz historije...: 1-2!*)

⁹ »Najizrazitiji kritički talent u riječkom 'Nevenu' bez sumnje je neki M. Dubravčić. Njegovo se ime poslije već ne susreće u književnosti, ali je on svakako u ono doba imao o literaturi vrlo izrazite poglede. U svojim 'Književnim pretresima' ističe on potrebu stroge i objektivne kritike [...] Pogledi što ih taj M. Dubravčić iznosi već 1858. o književnosti, takvi su da bi čovjek mogao posumnjati da su preuzeti od Crocea, kad ne bi bili napisani davno prije Crocea...« (Barac, *Neven u 1858...: 5*).